

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/4179,Konferencja-naukowa-Wladze-wobec-Kosciolow-i-zwiazkow-wyznaniowych-w-Wielkopolsce.html>
20.05.2024, 15:11

Konferencja naukowa „Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1970-1980” - Poznań, 18 listopada 2009

W dniu 18 listopada 2009 r. poznański oddział IPN, przy współpracy z Wydziałem Teologicznym UAM i Instytutem Historii UAM, zorganizował konferencję naukową poświęconą zagadnieniu: **„Władza wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1970-1980”**. Konferencja odbyła się w zabytkowej auli im. Jana Lubrańskiego Collegium Minus Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu przy ulicy Wieniawskiego 1.

Przed rozpoczęciem obrad zebranych powitali: abp metropolita poznański dr Stanisław Gądecki oraz dyrektor poznańskiego oddziału IPN dr Rafał Reczek. Wyrazili oni nadzieję, że ustalenia badawcze powzięte w trakcie konferencji pozwolą na poszerzenie wiedzy o funkcjonowaniu komunistycznego państwa w okresie rządów Edwarda Gierka, a także staną się ważnym elementem składowym przyszłej syntezy dziejów Kościoła w Wielkopolsce.

Pierwszy z referatów, autorstwa prof. Ryszarda Gryza, miał charakter wprowadzający i nosił tytuł **„Polityka wyznaniowa ekipy Edwarda Gierka”**. Przypomniwał on zebrany założenia ideowe nowej władzy w odniesieniu do religii i Kościołów oraz praktyczne wdrażanie ich w życie w okresie rządów Edwarda Gierka. Okres tuż po grudniu 1970 r. zdawał się dawać nadzieję na trwałą poprawę

stosunków pomiędzy państwem a Kościołem. Jednak już wkrótce okazało się, że ustępstwa władz miały charakter jedynie taktyczny i zasadnicze cele w odniesieniu do Kościołów i religii nie uległy większym zmianom, co więcej, stosowano wiele wcześniej wykorzystywanych metod, choć niejednokrotnie w sposób bardziej wyrafinowany.

Teksty kolejnych referatów dostarczały licznych egzemplifikacji powyższej tezy. Prof. dr hab. Stanisław Jankowiak, analizując zachowanie władz lokalnych w stosunku do Kościoła w Wielkopolsce w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych, wykazał w wystąpieniu zatytułowanym „**Nowy początek. Stosunki państwo - Kościół w Wielkopolsce po grudniu 1970 r.**”, że pomimo pewnych nadziei hierarchów kościelnych, nowa ekipa nie zamierzała realnie poprawić sytuacji Kościoła w Polsce. Spodziewany „nowy początek” okazał się dużym rozczarowaniem. Kolejny z mówców, ks. bp prof. Marek Jędraszewski w swoim referacie „**Między Baraniakiem a Strobrą. Reakcje władz na proces powoływania nowego arcybiskupa poznańskiego**” wskazał, do jak wymyślnych metod uciekały się różne organy władz, aby z jednej strony pozyskać jak najwięcej informacji o meandrach procesów decyzyjnych zachodzących w obrębie Kościoła, z drugiej – wpływać na decyzje podejmowane w sprawie obsady stolicy arcybiskupiej w Poznaniu. Niezwykle ciekawym wątkiem wystąpienia było też zacytowanie fragmentów charakterystyk kilku hierarchów kościelnych, sporządzonych przez SB. Ich treść pozwala nie tylko lepiej poznać profil osobowościowy opisywanych biskupów, ale również (a może nawet przede wszystkim) sposób postrzegania kościelnej

3

4

rzeczywistość przez reprezentantów organów bezpieczeństwa PRL.

Czwarty z referentów, Bartosz Kaliski, w wystąpieniu **„Kościół gnieźnieński wobec presji laicyzacyjnej państwa w latach siedemdziesiątych”** przypomniał z jednej strony pomysły władz na wypychanie Kościoła z przestrzeni publicznej, z drugiej – metody, którymi posługiwali się ludzie Kościoła w archidiecezji gnieźnieńskiej, aby ochronić wiernych przed, niekiedy perfidną, presją laicyzacyjną.

W kolejnym wystąpieniu, zatytułowanym **„Lokalne władze partyjno-państwowe wobec pobytu Jana Pawła II w Gnieźnie w czasie I pielgrzymki do Ojczyzny”**, dr Rafał Reczek przypomniał, jak wielkim wyzwaniem dla różnych lokalnych organów państwa stał się przyjazd do Gniezna w 1979 r. Jana Pawła II i w jak momentami rozpaczliwy sposób owe władze próbowały zminimalizować jej znaczenie. Prelekcji towarzyszyła prezentacja multimedialna złożona ze zdjęć zgromadzonych w archiwum poznańskiego IPN.

Z kolei siostra Małgorzata Krupecka USJK, przedstawiła **„Działalność sióstr urszulanek Serca Jezusa Konającego w Wielkopolsce w latach gierkowskiej normalizacji”** zauważając, że działania władz w tym okresie nie przypominały już frontального ataku na zakony, ale miały raczej charakter uporczywego nękania, np. różnorakimi kontrolami, dezorganizującymi do pewnego stopnia normalne życie zakonne.

Tematyki zakonnej, tyle, że dotyczącej pracujących wśród Polonii chrystusowców, dotyczyło też kolejne wystąpienie, ks. prof.

dr hab. Bernarda Kołodzieja. W swej prelekcji, zatytułowanej **„Wyjazdy duchowieństwa i siostr zakonnych do pracy misyjnej i polonijnej w epoce Edwarda Gierka na przykładzie Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii zagranicznej”** przytoczył przykłady ingerencji władz w proces wysyłania księży na misje wśród Polonii, a także trudną sytuację samych księży i zakonnic, którzy z jednej strony byli postrzegani przez niektórych przedstawicieli społeczności polskiej za granicą jako duchowni „reżimowi”, z drugiej – po powrocie do ojczyzny byli podejrzewani przez władze o to, że w trakcie misji zostali zwerbowani przez wywiady państw zachodnich.

Kolejna referentka, Agnieszka Jankowiak, omówiła **„Konflikt wokół składania przysięgi na wierność PRL przez księży w Wielkopolsce w latach siedemdziesiątych”**, konkludując, że pomimo zmiany oficjalnej retoryki odwołującej się do współpracy i „pokojowego współistnienia” władze nie zrezygnowały w dekadzie gierkowskiej z zaznaczania nadrzędności państwa nad Kościołem.

Te same władze z daleko posuniętą podejrzliwością, zaniepokojeniem i irytacją traktowały ruch „Światło-Życie”, ponieważ aktywizował on jedną z tych grup społecznych, na których komunistom szczególnie zależało, tj. młodzież. O niełatwych początkach „oaz” w archidiecezji poznańskiej i ich współorganizatorze mówiła podczas konferencji, wspierając swój przekaz prezentacją multimedialną, dr Elżbieta Wojcieszek w wystąpieniu **„Ksiądz Stanisław Hartlieb i początki ruchu oazowego w archidiecezji poznańskiej w świetle materiałów aparatu represji”**.

Wskazała ona, jak zróżnicowanymi metodami władze próbowały przeszkodzić w rozwoju tego żywiłowego ruchu, wykorzystując w tym celu nie tylko przeszkody natury administracyjnej, ale również zastraszając młodzież zaangażowaną w działalność ruchu bądź podsycając, poprzez rozsiewanie plotek, sceptycyzmu części księży wobec nowej, żywiłowo rozwijającej formie religijności.

Z nieco większą, choć nieoficjalną tolerancją, spotykali się przedstawiciele Świadków Jehowy. Choć nadal nieuznani przez państwo i podlegający szykanom związanym z odmową służby wojskowej, mogli oni cieszyć się w latach siedemdziesiątych faktyczną swobodą wyznania. Ich położenie w Wielkopolsce omówił dr Jan Miłosz w wystąpieniu „**Świadkowie Jehowy w dobie gierkowskiego otwarcia**”.

Ostatnia prelekcja konferencyjna, wygłoszona przez dr. Konrada Białeckiego, a zatytułowana „**Reakcja władz na konflikt w Kotłowie i powstanie parafii polskokatolickiej**” pozwoliła zebranych m.in. prześledzić, jak tzw. wielka polityka może oddziaływać na życie lokalnych wspólnot. Mając na względzie toczące się rozmowy z Watykanem, centralne władze partyjno-państwowe czyniły wszystko, aby ze względów taktycznych nie podgrzewać konfliktu pomiędzy zbuntowanymi parafianami a kurią poznańską, a następnie pomiędzy parafiami rzymskokatolicką i polskokatolicką w Kotłowie. Była to istotna nowość w porównaniu z okresem rządów Władysława Gomułki, wynikająca jednak nie tyle z dobrej woli władz, co raczej z chęci osiągnięcia „wyższego dobra”, jakim byłoby z ich punktu widzenia osiągnięcie porozumienia z Watykanem ponad głową

prymasa Stefana Wyszyńskiego.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że zaprezentowane referaty wywoływały ożywioną, trwającą łącznie prawie dwie godziny, dyskusję wśród licznie zgromadzonej publiczności. Głos zabierali zarówno dyskutanci, podejmując polemikę z niektórymi tezami wygłaszanymi przez prelegentów, jak i świadkowie historii, opisujący z autopsji przedstawiane w referatach wydarzenia. Całość dyskusji została nagrana i zostanie włączona wraz z referatami do zbioru materiałów pokonferencyjnych, który ma się ukazać w pierwszej połowie przyszłego roku.

Konferencja wzbudziła duże zainteresowanie ze strony mediów. Patronat medialny objęły: „Przewodnik Katolicki”, „Głos Wielkopolski”, TVP Poznań, Radio Emaus i Radio Merkury Poznań. Informacje o konferencji, a także wywiady z jej uczestnikami zostały zamieszczone w w/w mediach oraz na falach Katolickiej Agencji Informacyjnej.

Konferencja była trzecim z cyklu spotkaniem, poświęconym prezentacji działań władz komunistycznych wobec Kościołów i związków wyznaniowych w okresie PRL na terenie Wielkopolski. W przyszłym roku zagadnienie to będzie rozpatrywane w odniesieniu do lat 1980-1989.